

Hvorfor graver vi?

– eller hvem graver vi egentlig for?

Anna S. Beck, Køge Museum og Signe Lützu Pedersen, Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev

Denne artikel er et indlæg til debatten om, hvorfor vi graver. Udover de oplagte faglige grunde til at fortsætte udgravningsaktiviteten forsøges det at belyse spørgsmålet i en bredere samfundsmæssig kontekst. I den sammenhæng bringes der fokus på, hvem vi egentlig graver for. Uoverensstemmelser mellem den gængse opfattelse af hvem vi graver for, og hvem der betaler for udgravningen, giver et paradoks, som kan have – og måske allerede har fået – konsekvenser for udgravningens lovfæstede berettigelse.

Spørgsmålet *Hvorfor graver vi?* kan for mange arkæologer synes som et overflødig spørgsmål, fordi svaret er umiddelbart indlysende: *Vi er arkæologer, derfor graver vi!* I Danmark er udgravningens berettigelse da også (indtil videre) stadfæstet ved lov, og det er derfor ikke noget, man umiddelbart kan stille spørgsmålstegn ved; vi graver, fordi samfundet har brug for den arkæologiske viden, og udgravningen er derfor en opgave, som samfundet har pålagt os.

Ikke desto mindre bliver der oftere og oftere lagt op til en diskussion af udgravningsaktiviteten, dens omfang og dens økonomiske ramme, og vi må antage, at vi bevæger os i en retning, hvor den arkæologiske udgravning ikke længere kan betragtes som en selvfølge. Så frem for at møde spørgsmålet *Hvorfor graver vi?* med en henvisning til udgravningens nærmest naturgivne eksistens, så bør vi som fagfolk tage spørgsmålet ”gravalvorligt”. Hvis vi ikke selv gider beskæftige os med spørgsmålet og kommer med et fyldestgørende svar på hvorfor vi graver og hvorfor vi skal blive ved med at grave, hvem vil så?

Udgangspunktet for at spørgsmålet tages op i nærværende tidsskrift er bl.a. den aktuelle internationale debat ved forrige EAA-møde, som findes publiceret i *Archaeological Dialogues* (eg. Derks & Tarlow 2011). Spørgsmålet kan dog genkendes i de seneste tiltag fra Kulturstyrelsen i forbindelse med fremtidens standarder for de arkæologiske museer og udgravninger (bl.a. Kulturarvsstyrelsen 2009; Buck Pedersen 2011), hvilket viser at debatten har lokal såvel som international relevans og rummer såvel faglige som politiske aspekter.

Nærværende artikel har ikke som formål at opsummere hele den aktuelle debat, men at bidrage med et perspektiv på spørgsmålet, som forhåbentlig vil opfordre til yderligere diskussion og refleksion omkring den arkæologiske udgravnings forudsætninger og rolle i dagens Danmark.

Hvad er en udgravning?

Udgravningen er arkæologens primære kilde til data på trods af at udgravningen er destruktiv i sin metode. Ideelt set er hver udgravning en forskningssituation, der bidrager med ny viden, der forstærker eksisterende tolkninger eller betyder nødvendige revisioner af selv samme. Udgravningen er samtidig en nødvendighed for at sikre data, som ellers ville gå tabt ved dyrkning eller anlægsarbejde. Dette er i sig selv stærke argumenter, der gør det nemt at svare på spørgsmålet om, hvorfor vi graver, og sandsynligvis også argumenter, der er en bred konsensus om inden for en snæver faglig kreds. Skåret ind til benet er det dog argumenter, som hovedsagelig giver mening overfor andre arkæologer og hovedsagelig i en abstrakt faglig kontekst.

Udgravningen er dog langt mere end kun en specifik faglig disciplin. Udgravningen er også en aktivitet, der indgår i den moderne byggeproces, en arbejdsplads, en aktivitet i nabolaget, en hændelse, der bliver omtalt i pressen og noget, der bliver lavet film om. Udgravningen er på denne måde en dybt integreret del af det moderne samfund omkring os.

Den svenske arkæolog Björn Nilsson har beskrevet den arkæologiske udgravning som ”et udgravningsmaskineri” (Nilsson 2011). Med denne metafor gives

et rammende billede af, hvordan udgravningen er en proces, der kan ske mekanisk og automatisk. Udgravningen er ikke kun en aktivitet, som vi selv har kontrol over, men påvirkes i høj grad af andre mekanismer i samfundet. Udgravningen er således en kompleks proces, og spørgsmålet om, hvorfor vi graver, kræver også et mere komplekst svar, end man kan få ud fra et snævert fagligt perspektiv.

Udgravningen indgår i mange forskellige sammenhænge og involverer en lang række forskellige interessenter, som ikke kun repræsenterer den faglige arkæologi, men også de egentlige personer bag – arkæologer, museer, bygherrer, naboer, besøgende, amatørarkæologer, maskinførere, lodsejere m.fl. For hver person, der er involveret i udgravningen på den ene eller den anden måde, vil der være en ny sammenhæng, som udgravningen indgår i. Derfor skal man måske starte med at reflektere over spørgsmålet: *Hvem graver vi for?* For først i forængelse heraf – når relationen mellem udgravning og interessenter er på plads – kan vi gøre os forhåbninger om at begynde at diskutere spørgsmålet *Hvorfor graver vi?*

Hvem graver vi for?

Af de personer, der er relaterede til udgravningen, er arkæologen selv, den der nok har det tætteste forhold til udgravningen. For ud over at udgravningen helt basalt betyder brød på bordet, er det arkæologen, som beslutter, at udgravningen skal foretages, som indsamler og fortolker data og som vurderer det faglige resultat af udgravningen.

For den enkelte arkæolog kan udgravningen være første skridt til faglig anerkendelse. Har en arkæolog udgravet en spændende og betydningsfuld lokalitet og publiceret den, kan udgravningen blive nærmest synonym med dennes navn. Yderligere kan udgravninger også være en måde at underbygge forskning og teorier, den enkelte arkæolog har opbygget, da de personlige interesser ofte er styrende for projektets fokus.

Udgravningen er også en dynamisk proces for den enkelte arkæolog, hvor de arkæologiske metoder afprøves og udvikles. Gennem det direkte møde mellem arkæologen og materialet opstår nye spørgsmål, der kræver nye metoder, og i udgravningssituationen kan der eksperimenteres med disse.

Udgravningen kan på denne måde være afgørende for den enkelte arkæologs faglige udvikling.

Udgravningerne sker dog ikke alene på den enkelte arkæologs foranledning. Bagved står en ansvarshavende institution, som oftest et museum, der forvalter museumsloven i samarbejde med Kulturstyrelsen.

For museet hjælper udgravningen med til at opfylde mindst én – men ofte flere – af de fem søjler i museumsloven. Udgravningen betyder, at viden om lokalområdet og dets historie indsamles og registreres. Samtidig repræsenterer udgravningen en direkte kontaktflade mellem lokalbefolkning og museal institution. For udgravningen betyder, at museet kommer ud – og er til stede – i lokalområdet; i nabolaget, på skoler, i foreninger og i daginstitutioner. Gennem udgravningen kan den forbi-passeres interesse for lokalhistorien vækkes samtidig med, at interessen hos de tilknyttede amatørarkæologer og lokalhistoriske foreninger kan vedligeholdes. På den måde kan udgravningen virke som direkte kontaktmiddel til både traditionelt interesserede grupper men også fange nye borgeres opmærksomhed. I forbindelse med udgravningen høster museet gerne omtale i den lokale – og til tider nationale – presse, som kan være med til at vise at museet er aktivt i lokalområdet (Andersen 2001).

Udgravningen spiller således en vigtig rolle i forhold til både arkæolog og museum. Hvis man til gengæld spørger arkæologen eller museet direkte om, hvem vi graver for, vil den typiske opfattelse ofte være, at udgravningen sker for almenvællet; det vil sige den lokale befolkning, landets borgere, hele samfundet og for eftertiden (Høgh 2008). Det indgår på denne måde i arkæologernes billede af sig selv, at udgravningen foretages i en fællesånd og udgør et væsentligt bidrag til samfundets fællesskab.

Udgravningen bidrager med viden om vigtige dele af den historie, som er med til at opbygge samfundet og give det en historisk identitet (Kjellstadi 2001). De arkæologiske udgravninger har således spillet en væsentlig rolle i opbygningen af det danske samfund, som vi kender i dag, og historiebevidsthed betragtes i dag som en vigtig del af et dynamisk samfund. Udgravningen kan dog også levere viden, som kan bruges til at udfordre og

perspektivere den gældende samfundsorden og pege på væsentlige problemer i det, der på et givent tidspunkt opfattes som sandheden og på den måde være med til give nyt perspektiv.

For den enkelte borger kan udgravningen og det arkæologiske materiale fungere som et fokuspunkt, hvor linket mellem nutid og fortid bliver meget nærværende (Wienberg 2009). Måske kan man ikke forholde sig til stenalderen eller jernalderen som abstrakt begreb, men når der bliver udgravet et jernalderhus eller fundet en flintøkse i nabolaget, kommer forhistorien så tæt på, at den bliver vedkommende for de fleste. Gennem fortiden fysiske tilstedeværelse kan den enkeltes borgers refleksion over tid og rum og egen plads heri ofte vækkes. Endelig spiller udgravningen en fremtrædende rolle i den populære kultur, hvor udgravningen har inspireret til både film, spil, legetøj mm. (Holtorf 2005). Den arkæologiske udgravning kan på denne måde bidrage til samfundet med konkret viden og være vigtig for den enkelte borger som 'eventyrligt åndehul' og som kilde til refleksion.

Der er endnu en vigtig spiller på banen i forhold til diskussionen af, hvem vi graver for – nemlig bygherre. Bygherre er i denne sammenhæng et vidt begreb, der dækker fra offentlige instanser, multinationale selskaber, små selvstændige virksomheder til privatpersoner. Fælles for dem er, at de alle kan risikere at skulle betale for en arkæologisk udgravning, hvis deres anlægsarbejde forstyrrer 'væsentlige fortidsminder'. Da bygherre ifølge den nuværende lovgivning betaler for udgravningen, er udgravningen således direkte forbundet med en merudgift. Så for bygherre spiller udgravningerne en stor – men ikke nødvendigvis frivillig – rolle. Omvendt spiller bygherre en afgørende rolle for udgravningen, da de fleste udgravninger finansieres af denne vej.

Et paradoks med konsekvenser

Udgravningen foretages til dels for den enkelte arkæolog og til dels for museet, men det overskyggende formål er at bidrage til samfundet og den enkelte borger. Udgiften påhviler dog den enkelte bygherre, og det giver et paradoks, som kan vise sig at have utilsigtede negative konsekvenser.

Logikken bag lovgivningen er – ud over at den

arkæologiske ressource så vidt muligt ikke skal udgraves men bevares in situ – at den som ødelægges den arkæologiske ressource betaler, det vil sige bygherre. Bygherren fratager samfundet noget uerstatteligt og er derfor er nødt til at betale for, at fortidsmindet bliver registreret inden ødelæggelsen. Tonen omkring udgravningen og udgiften hertil bliver således grundlæggende negativ set fra bygherres side. For at vende den negative stemning til noget positivt har Kulturstyrelsen igangsat projektet *Kulturarv som værdi* (Rau & Runge 2011). Ifølge projektet skal udgravningen tones således, at bygherre føler, at de får noget konkret ud af udgravningen. Det kan være presseomtale, en relateret udstilling, vejnavne, virksomhedsidentitet mv. Med denne form for italesættelse prøver man at gøre den arkæologiske udgravning til en investering frem for en udgift.

Når bygherre betaler for udgravningen og samtidig skal have noget ud af det, kommer det i højere og højere grad til at fremstå som om, at vi graver for bygherre frem for samfundet som helhed. Arkæologien kan derved miste sin rolle som samfundsopgave og i stedet blive til et (mere eller mindre ufrivilligt) investeringsprojekt for bygherre (Høgh 2008; Rostock 2007). Konsekvensen af dette kan på længere sigt være, at samfundet ikke længere ser udgravningens berettigelse, og den derfor skrives ud af lovgivningen. Dette er allerede sket over den sidste tid i en række specifikke anlægslove på store anlægsarbejder (eksempelvis banen København-Ringsted og Femernbælt-forbindelsen). Samfundet begynder således at miste ideen med at den arkæologiske virksomhed bidrager til samfundet. Det kan derfor heller ikke undre, at vi oftere og oftere vil blive spurgt; *hvorfor skal der graves?*

En ny finansieringsmodel

Hvis vi skal ændre denne udvikling, må vi først og fremmest være enige om, at vi graver for det brede almenvæl – for at skabe identitet, perspektiver på tilværelsen, gode historier og ny viden. For at dette kan være holdbart, må vi dog finde frem til en finansieringsform som i langt højere grad afspejler, hvem det er, vi graver for. Et forslag kunne være at fremføre et løsningsforslag, som også tidligere har været oppe at vende uden dog at finde politisk fodfæste – nemlig, at der blev lagt en afgift på alt byggeri, som blev overført til en ”udgravningsfond”, hvorfra pengene til udgravningerne, derefter

kunne blive hentet. På den måde ville der stadig pålægges bygherre en afgift for de fortidsminder, der måtte blive ødelagt. Samtidig ville det dog være et bredere åg, der bar udgifterne, og det ville blive ligeligt fordelt på alle skuldre afhængig af anlægsarbejdets størrelse frem for et lotteri, som det er i dag.

Vigtigst af alt vil finansieringen afspejle, at udgravninger er en samfundsopgave, som vedrører os alle, og som ikke mindst kommer os alle til gode. Skal dette lykkes må vi dog samtidig pålægge os selv den opgave, at vi både skal blive bedre til fagligt at prioritere udgravningerne, men samtidig være opmærksomme på at bidrage til samfundet ved at gøre arkæologien og dens viden relevant i dagens Danmark.

Konklusion

Udgravningen er en kompleks praksis både i det daglige arbejde og som aktivitet i samfundet. Udgravningsvirksomheden spiller mange roller og indgår på forskellige måder i den virkelighed, som omgiver os. Man kan derfor ikke svare fyldestgørende på spørgsmålet om, hvorfor vi graver ud fra kun ét perspektiv. I stedet bør man søge større sammenhænge og forsøge at tage højde for samtlige led i processen. I ovenstående indlæg har vi primært koncentreret os om relationen mellem udgravning og interessenter – *hvem graver vi for?* – og det blev tydeliggjort, at denne del af diskussionen var præget af markante modsætningsforhold.

Vi mener bestemt ikke, at arkæologien skal stoppe sin udgravningsvirksomhed, eller at vi nødvendigvis skal grave mindre. Vi skal dog være bedre til at forklare – for både fag- og lægmand – hvorfor vi graver. Det ville til gengæld være hensigtsmæssigt at ændre finansieringsmodellen, så den i højere grad afspejler, at arkæologien ikke er den enkeltes, men samfundets opgave. Arkæologernes opgave er så at vise at samfundet har brug for den arkæologiske viden ved at gøre resultaterne relevante. Hermed vil vi ikke kun sikre fagets overlevelse; vi vil også berede os på at udnytte udgravningens fulde potentiale. I sidste ende vil dette resultere i en bedre og mere reflektiv arkæologi til gavn for alle.

[Fagfællebedømt artikel]

Litteratur

- Andersen, A. K. 2011
Arkæologi i lokalaviser. En undersøgelse af hvordan 'virkelighedens' arkæologi omtales.
Arkæologisk Forum 25. 23-28.
- Buck Pedersen, K. 2011
Fremtidsarkæologi. *Arkæologisk Forum* 25. 7-10.
- Derks, T. & S. Tarlow 2011
The role of archaeological excavation in the 21st century.
Archaeological Dialogues 18:1. 1-3.
- Holtorf, C. 2005
From Stonehenge to Las Vegas. Archaeology as popular culture. Walnut Creek, Altamira Press.
- Høgh, L. 2008
Kulturheltens arv – arkæologiens nationalvidenskabelige forpligtigelse. *Arkæologisk Forum* 18. 2-7.
- Kjeldstadli, K. 2005
Fortiden er ikke hvad den har været. En indføring i historiefaget (3.udg.). Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Kulturarvsstyrelsen 2009
International evaluering af vidensudviklingen i forbindelse med den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed efter den nye museumslov fra 2002. København, Kulturarvsstyrelsen.
- Nilsson, B. 2011
Archaeology and the unstoppable excavation machine. A Swedish point of view.
Archaeological Dialogues 18:1. 26-29.
- Rau, R. M. & M. Runge 2009
Arkæologi som værdiskaber.
Arkæologisk Forum særnummer 2009. 37-40.
- Rostock, J. 2007
Arkæologi som forretning – om en diskurs med uheldige konsekvenser, *Arkæologisk Forum* nr. 17. 33-39.
- Wienberg, J. 2009
Agenda arkeologi – oplysning, terapi eller moral.
I: B. Petersson, K. Jennbert & C. Holtorf (red.): *Arkeologi och samhälle*. Acta Archaeologica Lundensia series in 8:58. 53-64.